

بر اساس قانون «دفاع مشروع» چه شرایطی دارد؟

هر انسانی حق دارد در هنگام مواجه شدن با خطر به دفاع از جان، مال و ناموس خود و افرادی که دفاع از آنها بر وی واجب است، اقدام کند که عنوان قانونی این اقدام، دفاع مشروع نامیده می‌شود. در مواجهه با خطر البته انسان جایز نیست ...

هر انسانی حق دارد در هنگام مواجه شدن با خطر به دفاع از جان، مال و ناموس خود و افرادی که دفاع از آنها بر وی واجب است، اقدام کند که عنوان قانونی این اقدام، دفاع مشروع نامیده می‌شود. در مواجهه با خطر البته انسان جایز نیست که هر رفتاری را از خود بروز دهد و باید متناسب با خطر ایجاد شده اقدام کند، و الا رفتار وی، مصداق دفاع مشروع نخواهد بود.

به گزارش تابناک؛ دفاع مشروع اقدامی است که علاوه بر فقه در قانون مجازات اسلامی و قوانین جزایی سایر کشورها هم به آن پرداخته‌اند. یکی از رایج‌ترین تعاریف این عنوان در کتاب ترمینولوژی حقوق این چنین آورده است که شخص مورد تجاوز، در صورت نداشتن وقت برای توسل به قوای دولتی به منظور رفع تجاوز، حق دارد به نیروی شخصی از ناموس، جان و مال خود دفاع کند.

با توجه به ماده 156 قانون مجازات اسلامی هرگاه فردی در مقام دفاع از نفس، عرض، ناموس، مال یا آزادی تن خود یا دیگری در برابر هرگونه تجاوز یا خطر فعلی یا قریب‌الوقوع با رعایت مراحل دفاع مرتکب رفتاری شود که طبق قانون جرم محسوب می‌شود، مجازات نمی‌شود.

در حقوق جزای کشور ما دفاع مشروع از عوامل موجهه جرم است اما با اجتماع شرایطی، عملی که جرم است در مقام دفاع از نفس یا عرض یا ناموس یا مال خود یا دیگری یا آزادی تن خود یا دیگری قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود. ماده 156 قانون مجازات اسلامی با غیرقابل تعقیب و مجازات دانستن عمل مجرمانه در مقام دفاع از نفس یا عرض یا ناموس یا مال خود یا دیگری یا آزادی تن خود یا دیگری در واقع حق خصوصی دفاع را قبول، اما شرایطی را نیز برای دفاع مشروع پیش‌بینی کرده است.

اگر رفتار ارتكابی برای دفع تجاوز یا خطر ضرورت داشته باشد یا اینکه دفاع مستند به قرائن معقول یا خوف عقلایی باشد و یا اینکه خطر و تجاوز به سبب اقدام آگاهانه یا تجاوز خود فرد و دفاع دیگری صورت نگرفته باشد و همچنین توسل به قوای دولتی بدون فوت وقت عملاً ممکن نباشد یا مداخله آنان در دفع تجاوز و خطر مؤثر واقع نشود، دفاع مشروع قابل قبول خواهد بود.

اصولاً دفاع مشروع چون از موارد توجیه‌کننده جرم است که با احراز شرایط آن مجرم تبرئه می‌شود و مجازاتی تحمل نخواهد کرد، این سوال پیش می‌آید که مسئولیت مدافع در خصوص دفاع مشروع چه بوده و آیا متعددی می‌تواند ضرر و زیان مادی مطالبه کند یا خیر؟ که باید گفت پاسخ منفی است زیرا متجاوز خود موجب خسارات را فراهم کرده و از ناحیه دفاع‌کننده تقصیری حادث نشده تا بتوان او را مستحق درخواست جبران خسارت دانست و قانون مسئولیت مدنی مصوب 1339 در ماده 15 خود نیز بر این منطبق صحت گذاشته است.

طبق ماده 15 قانون مسئولیت مدنی، کسی که در مقام دفاع مشروع موجب خسارت بدنی یا مالی شخص متعددی شود مسئول خسارت نیست مشروط بر اینکه خسارت وارده بر حسسب متعارف، متناسب با دفاع باشد.

اگر فردی که در معرض تعرض قرار گرفته برای دفاع از خود ضربه‌ای به فرد مهاجم بزند که باعث قتل وی شود این فرد چگونه می‌تواند دفاع قانونی را در دادگاه ثابت کند؟ در این موارد اگر عمدی بودن قتل ثابت شود فرد باید در دادگاه ثابت کند در مقام دفاع دست به قتل زده است.

مهم این است که اولاً عمدی بودن قتل محرز باشد و ثانیاً عمل فرد در مقام دفاع بوده یا خیر؟ که در غیر این صورت یا قتل عمد محسوب می‌شود؛ و در صورتی که ثابت شود قتل شبه‌عمد است دیه تعلق می‌گیرد.

مطابق قانون جدید، دفاع مشروع باید مستند به قرائن معقول یا خوف عقلایی باشد؛ بنابراین در صورتی که حسب ادله و قرائن موجود خوف آن باشد که عملیات مجرمان موجب قتل یا جرح یا تعرض به عرض یا ناموس شود، دفاع جایز است.

به عبارت دیگر برای تحقق دفاع مشروع باید دفاع، مقارن تجاوز و خوف عقلایی باشد و در ماده 556 قانون جدید مجازات اسلامی به صراحت به قرائن معقول و خوف عقلایی اشاره کرده است.

اثبات عدم رعایت شرایط دفاع بر عهده مهاجم است.

دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی مصوب سال 92 مشمول نوآوری‌ها و تغییراتی شده است، دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی تعریف نشده و بیشتر تأکید این قانون، بر ذکر مصادیق و موارد آن است.

تبصره 2 ماده 156 قانون مجازات اسلامی آورده است که هرگاه اصل دفاع محرز باشد ولی رعایت شرایط آن محرز نباشد، اثبات عدم رعایت شرایط دفاع بر عهده مهاجم است.